

І.ЖАНСҮГІРОВ АТЫНДАҒЫ
ЖЕТІСУ МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ

«ПАЙЫМ» ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ,
БІЛІМ БЕРУ ОРТАЛЫҒЫ

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ, БІЛІМ БЕРУ ОРТАЛЫҒЫ

ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ

Талдықорған, 2017

РОМАНЫНЫҢ ОНОМАСТИКАЛЫҚ КЕҢІСТІГІ.....	72
Имангазинов М. АНТИКА ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ФОЛЬКЛОРЛЫҚ САРЫН.....	80
Мәдібаева Қ. БЕКСҰЛТАН НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ РОМАНДАРЫНДАҒЫ ТҮЛҒА ӘЛЕУЕТІ.....	83
Керімбекова Б. ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ТАПСЫРМАЛАР.....	93

II бөлім. Әдістеме

Асқарова А. СЫНИ МАҚАЛАЛАРДЫ ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	102
Шортанбаев Ш. ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ЖАҢАША ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	106
Айтбаева Н. Б.НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫНЫҢ «ЖАУ ЖАҒАДАН АЛҒАНДА» РОМАНЫН ОРТА МЕКТЕПТЕ ПРОБЛЕМАЛАП ОҚЫТУ.....	110

III бөлім. Жас ғалым

Жалелов Д. ҰЛТТЫҚ ПОЭЗИЯДАҒЫ АЗАТТЫҚ АРҚАУЫ (Мағжан Жұмабаев, Қасым Аманжолов, Ұлықбек Есдәулет, Маралтай Райымбекұлы өлеңдеріндегі).....	118
Балтабай Д. ЖҮСІПБЕК АЙМАУЫТҰЛЫНЫҢ ӘДЕБИ-СЫН МҰРАСЫ.....	125
Құнанбай А. БЕКСҰЛТАН ҺӘМ МОПАСАН (ӘЙЕЛ ТАБИҒАТЫН ТАНУДАҒЫ ТОЛҒАМДАР).....	132
Тәңірбергенова А. Б.НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫНЫҢ ЖАЗУШЫЛЫҚ ШЕБЕРХАНАСЫ ЖӘНЕ «БІР ӨКІНІШ, БІР ҮМІТ» РОМАНЫ.....	139

Нәжіб Ж.

ОРАЛХАН БӨКЕЙ ШЫҒАРМАЛАР
КЕЙІПКЕРЛЕР ПСИХОЛОГИЯСЫ.....

Қайырғалиева А.

Б. НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ
ПОЭТИКАСЫ.....

Тиникулова З.

БЕКСҰЛТАН НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ

Емешова Г.

БЕКСҰЛТАН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Ахметова Г.

«ӘЙ, ДҮНИЕ-АЙ» РОМАНЫ ТУРА

Аманжанова Ж.

БЕКСҰЛТАН НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ

Серікбай Ә.

Б.НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ ӨНГІМЕСІ

Бекбосынқызы А.

МАҒЖАННЫҢ ЕУРОПА
КҮНӘСІ НЕДЕ.....

Қайсарбекқызы А.

ЖЫРАУЛАР ПОЭЗИЯСЫ
ЗАМАНА ШЫНДЫҒЫ.....

Панызбек А.

МАХАББАТ ЖЫРШЫСЫ.....

Кәмели Ә.

Б.НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫНЫҢ
«ДӘУІР ШЫНДЫҒЫ».....

Әбілқасым Н.

БЕКСҰЛТАН НҮРЖЕКЕ-ҰЛЫ
«ЕМЕС» ӨНГІМЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯ

Қалыбекова Ы., Қуаныш
КОМПОЗИТТА ЖӘНЕ ОН

буын өкілдерінің қызығушылық танытуларын ынталандырады.

Әдебиеттер:

1. Әшімбаев С. Шындыққа сүйіспеншілік: Сын мақалалар, портреттер, эссе. — Алматы: Жазушы, 1993. - 376 б.
2. Хализев В.Е. Проблемы теории литературной критики. - Москва, 1980.
3. Лукьянов Б. Методологические проблемы художественной литературы. М.: Наука, 1980.
4. Пархомовский Я.М. Беседы о третьем слагаемом. М., 1990. С.57.

Шоқан Шортанбаев

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің аға оқытушысы

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ЖАҢАША ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жаһандану дәуіріне аяқ басқан уақытта қоғамдық өмірімізде болып жатқан саналуан өзгеріс-жаңалықтарды ескере отырып, әдебиетті, оның тарихын жаңаша тұрғыдан пайымдап, оқытуды жаңа технологиялардың негізінде жүзеге асырудың да тетіктерін игеру қажет. Қоғам туындатып отырған қажеттілік пен сұранысты ескере отырып, тәуелсіз елдің ертеңгі ұрпағын тәрбиелеу мен оқытуда жаңашыл-инновациялық технологияның әлеуетін терең қамтып жазылатын жаңа буын оқулықтарының ұстанатын нақты бағытына, сапасына көп мән беру керек. Яғни, Әдебиеттің тарихын, көрнекті қаламгерлер шығармашылығын заман талап етіп отырған құзыреттілік тұрғысынан оқыту, ізденіске негізделген инновациялық технологияларды пәнді оқытуға бейімдеу, әлемдік білім беру кеңістігіне ену кезеңіндегі (Болон үдерісі т.б.) әдебиет тарихын оқытудың жаңа мүмкіндіктерін саралап, ұлттық ерекшеліктерімізді ескеру т.б.

Сондықтан да оқушылардың білімін арттыру үшін әдебиет пәнін оқытуда жаңа технологияларды қолдана білу керек. Бұл мәселені іске асырудың негізгі құралы заманауи техникалық құрылғылар болып табылады, сол себепті қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан, жаңа ақпараттық технологиялардың тілін білетін мұғалім қажет.

Жекелеген қаламгерлер шығармашылығын оқытуда ақпараттық технологиялардың алар орны зор. Оқушыларды әуелі слайд көрсету арқылы ақын-жазушының өмір жолымен таныстырып, шығармаларының жазылу, басылу тарихына, шығармашылық лабораториясына тоқталып, шығарма мазмұнын талдап, оқушыларға компьютер немесе ноутбук арқылы шығармадан үзінді тыңдату оқушының жүрегінде әсер қалдыруы сөзсіз. Осындай жұмыс түрлері оқушылардың пәнге деген

қызығушылығын арттырып, қазақ әдебиетіне деген сүйіспеншілігін оятады.

Жоғары сыныптарда көлемді дүниелерді, поэма, повесть, романдарды оқыту тіпті де үлкен қиыншылықтарға әкеп соғады, себебі балалар кітап оқып отырғаннан тез жалығып, компьютерде көбірек отырғанын қалайды. Осы мәселенің шешуін де ақпараттық технологиялар көмегімен табуға болады. Мәселен, романды оқуға екі немесе үш сағат берілсе, оның бірінші сабағында мұғалім қысқаша роман кейіпкерлерімен, мазмұнымен слайд арқылы таныстырады. Келесі сабақта осы роман сюжеті бойынша түсірілген кинофильм болса, соны көрсету. Ал үшінші сабақта алған білімді бекіту мақсатында электрондық оқулық бойынша, немесе мұғалімнің өзінің құрастыруы бойынша тест және т.б. бақылау түрлерін өткізу, оқушылармен пікірталас жүргізуге болады. Үй тапсырмасы ретінде бір шығармашылық топ құрып, соларға осы роман немесе әңгімеден үзіндіні бейнетаспаға түсіріп, келесі сабақта интерактивті тақта арқылы сол бейнематериалды сыныпқа көрсету. Міне, осындай ақпарат құралдарының көмегімен сабаққа қатысу белсенділігі төмен оқушылардың да қызығушылығын арттыруға болады.

Әдебиет пәнінің өмірді тануға және сүйеге, білім мен ой-өрісті кеңейтуге, мінез-құлықты тәрбиелеп, қиялды ұштауға, әсемдік әлеміне терең бойлауға зор мүмкіндік беретінін, ұрпақ тәрбиелеуде алатын орнын ештеңемен алмастыра алмайтынымызды анық білеміз. Осынау ұлы құндылықтардың қай заманда болмасын адамның рухани тұрғыда қалыптасуына қызмет етіп келе жатқаны анық. Орта және жоғары мектептегі шәкірттің әдеби-теориялық ұғымдар арқылы көркемдік талғамын, эстетикалық танымын тәрбиелеп, көркем әдебиетті жан-жақты тани алуына меңгертіп қана қоймай, оған қоса сөз өнері иелерінің әдебиеттің тарихындағы алар орнын, қосқан үлесін саралап, стандартты оқу бағдарламаларында, жоспарында, типтік оқу бағдарламаларында тиісінше қамтылуына, толықтырылуына, жаңартылуына және оқытылу деңгейі мен мүмкіндігіне зер салып, заман талабына орай қайта қарастырып, сұрыптап, тәуелсіздік тұрғысынан бағамдаудың қажеттілігі туғанын уақыттың өзі көрсетіп отыр. Төл әдебиетіміздің арғы-бергі тарихын жетік біліп, жан-жақты терең меңгертіп-сусындату бүгінгі шәкірт үшін де, өскелең ұрпақ үшін де орны жетпес қазына. Мәселен, өткен ғасырдың 60-90 жылдарындағы қазақ әдебиетін оқыту барысында әдебиет тарихынан орын алуға тиісті, шығармалары ғылыми айналымға түсе қоймаған, оқу бағдарламаларына түрлі себептермен еңбей қалған біршама шығармашылық өкілдерін кездестіруге болады. Ендеше, бұл кезең әдебиетін оқытуда есімдері ескерусіз қалып, тиісті дәрежесінде аталмай, әдебиет тарихындағы алатын өзіндік орны жете сараланбай келе жатқан шығармашылық өкілдерін оқу бағдарламаларына, сонымен қатар жаңадан жазылып жатқан оқулықтарға енгізіп, жүйелеу қазіргі кезде керек-ақ. Мәселен, Асқар Сүлейменов, Әділбек Абайділданов, Жұматай Жақыпбаев, Мағзом Сүндетов және басқа қаламгерлермен бұл тізімді толықтыра

түсуге болар еді. Жалпы алғанда, өткен ғасырдағы 60-90 жылдар аралығындағы қазақ әдебиетін ең бір жемісті, ұлт әдебиетінің қазынасына сүбелі, шұрайлы шығармалар қосылған, әлем әдебиетінің озық туындыларымен бір қатарға тұра алатын, құнарлы жөнінен кез келген ұлт әдебиеті шығармаларымен иық тірестіре алатын кесек һәм күрделі туындылар дүниеге келген кезең деп танимыз. Сондықтан осы үлкен кезеңге сол кезде жазылған туындылардың бәрі бірдей енгізілді деп айту қиын. Әрине, Ғ. Мүсірепов, Ғ. Мұстафин, С. Мұқанов, Т. Ахтанов, Ә. Нұрпейісов, Ә. Нұршайықов секілді бірқатар тұлғалардың, әдебиеттің көрнекті өкілдерінің шығармалары оқытылып келеді. Осы тұста әлі де біздің «өтпеген-айларымыз» кездеседі. Мәселен, әртүрлі себептермен тасада қалып кеткен шығармаларымыз бен әдебиет тарихына енбей қалған, есімдері көп атала бермейтін тұлғаларымыздың шығармашылық әлеуетімен оқырманды, ғылыми ортаны толыққанды таныстыру мәселесін де ұмытпауымыз керек. Сонымен бірге, 60-90 жылдардағы сатира жанрының майталмандары, қазақ тілінде тұңғыш сатиралық романды дүниеге әкелген Садықбек Адамбековтің, Жүсіпбек Алтайбаевтың, Оспанәлі Иманәлиевтің, Оспанхан Әубәкіровтің, Шона Смаханұлының және тағы басқа қалам иелерінің шығармаларын жоғары оқу орындарында арнайы оқытудың, бағдарламаларға енгізудің кезегі жеткені анық. Сондай-ақ, қазақ балалары әдебиетінің өкілдері қатарында саналатын Сансызбай Сарғасқаев, Әділбек Дүйсенбиев, Машқар Гумеров, Марат Қабанбаевтардың есімін де, әдебиет тарихындағы алар орнын да тиянақтап, өмір деректері мен шығармашылығын оқытуды жоғары мектеп бағдарламаларында қамту мәселесін қарастыру қажеттігін де атап айтқым келеді. Сондай-ақ, қазақ әдебиетінде кенжелеу дамып келе жатқан фантастикалық жанр бар. Осы жанрдың өзіндік ерекшеліктерін саралаумен қатар, аталмыш салада қалам тербеген авторлардың шығармашылығын да жүйелеп оқыту негізінде арнайы оқу бағдарламаларына енгізілуі керек-ақ. Тағы бір мәселе, қазақ әдебиетінде аз зерттелген, дегенмен өзіндік қалыптасу, даму заңдылықтарын бастан өткерген детектив жанры жайында. Мұның да тұтқасын ұстаған жазушыларымыз жоқ емес. Мәселен, белгілі қаламгер Кемел Тоқаевтың «Түнде атылған оқ», «Қастандық», «Сарғабанда болған оқиға» деген сүбелі шығармаларын детектив жанрындағы үздік туындылар деп айта аламыз. Осы шығармаларды бала кезімізде, кейініректе де қызыға оқығанымызды ұмыта қойған жоқпыз. Соны негізге алып, үлгі тұтып жазылған қазақ әдебиетіндегі детектив жанрының бар екенін ұмытпауымыз керек. Оның бүгінгі күні қалай жалғасын тауып отырғандығын да зерттеп, зерделеп отыру қажет.

Бүгінгі таңда қазіргі қазақ әдебиетін оқытудың да ара-жігі әлі толық ажыратылып, белгілене қойған жоқ. Оқыту барысын жетілдіретін тұстар кездеседі. Мәселен, қазіргі қазақ әдебиетіндегі түрлі тақырыптарды игерудегі жазушылардың шығармашылығын талдап-талқылау мен таратып айту жағы әлі оқулықтарда толық қамтыла қойған жоқ. Қазіргі

қазақ әдебиетін біз тәуелсіздік алған кезеңнен бастаймыз. Бүгінгі қазақ әдебиетінің өкілдеріне қолына қалам алғандардың барлығын енгізуге болады. Бірақ оған кімдер еруге тиіс, кімдердің шығармаларын мектеп оқулықтары мен жоғары оқу орындарында оқытылуы керек деген мәселе күн тәртібінде түспей келе жатыр. Осы дүниеге әдебиеттанушылардың кеңінен ойласып, талдап-талқылауы мен саралауы керек-ақ. Осы орайда, қазіргі әдебиетімізді бағамдайтын еңбектерді де жетілдіру қажет. Санасы озық, талғаммен оқитын жастарды тәрбиелеуде бүгінгі күні жаңаша технологияларды қолдана отырып жұмыс жасауды да ұмытпауымыз керек. Дәстүрлі білім берумен қатар оқытудың заманауи, жаңашыл талаптарынан да хабардар болып, оны күнделікті іс-тәжірибеде қолданып отыру, яғни, студенттерді ғылыми-зерттеу жұмыстарына бейімдеу, жазба жұмыстарын нақты ғылыми мәселеге көңіл бөлгізіп, соны тереңдете жұмыс жүргізуге баулу т.с.с. заман талабы туындатып отырған жайт екенін ұмытпауымыз керек. Әдебиетті құзыреттілік тұрғысынан оқытудың өзекті мәселе екенін уақыттың өзі дәлелдеп отыр. Білім беріп қана қоймай, студенттерді өздігінен ойлауға, ойлануға, ғылыми зердесінің мүмкіндігін салмақтап, іс-әрекет үстінде танылуына, тұлғалық әлеуетінің қалыптасуына да ерекше мән беріп, ескеріп отыру да шарт. Көркем мәтінмен жұмыс істеу қай заманда да өткір мәселелердің бірі болған. Ал кітап оқудан қашықтап бара жатқан бүгінгі ұрпақты бүгін ойламасақ, көп болып, қолға алмасақ, ертең кеш болатыны анық. Ал сөз өнерін, оны жасаушылардың еңбегін оқытатын, оның әсемдік әлемі, көркемдік құпиясы туралы терең зерделенетін, әдебиет тарихындағы үлес-салмағы парықталатын тіл-әдебиет факультеттерінде бұл мәселенің қаншалықты маңызды екені айтпаса да түсінікті. Сол себепті пәнді оқыту, игерту барысында үнемі жадымызға ұстайтын, қайта-қайта айналып соғатын мәселе – мәтін, мәтінтану жайы болып қала бермек. Яғни, көркем шығарманы, мәтінді білмей тұрып, немесе шалажансар оқып алып, шығарма табиғатын тану, қаламгер ізденісін саралау, ғылыми тұрғыда жүйелеу мен салыстыру, зерделеу мен зерттеудің де мүмкін еместігін білеміз. Сол себепті талапты жастың кітаппен дос болуын әрдайым қадағалап, қолға алып отыруды да міндетімізге алсақ, ұтпасақ, ұтылмаймыз. Тағы бір назарда ұстайтын жайт, әдебиеттегі көкейкесті мәселелерді ұлттық мүдде тұрғысынан қарастыратын, саралайтын мезгіл жетті. Кезінде көптеген кітаптар кенестік идеология үстемдік еткен кезде жазылды. Қазір ұлттық мүдде тұрғысынан ойлайтын, рухани деңгейді бағамдай алатын азаматтарға сөз өнерінің, көркем шығарманың болашақ ұрпақты тәрбиелеуде орасан зор маңыз атқаратынын, адамның жан-жақты қалыптасуы үшін өлшеусіз орны бар екенін дәлелдеу артық. Ендеше, бүгінгі күн тұрғысынан, яғни жаһандану жағдайындағы сөз өнерін, қаламгерлердің шығармашылық-көркемдік әлемін саралауда, жан-жақты жүйелеп қарастыруда ұлт әдебиеттанушыларының, зерттеушілерінің, оқытушы мамандардың алда атқарар міндеттері көп екені белгілі.